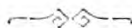

Із поетичної спадщини Василя Мови (В. Лиманського).

Пок. Василь Мова (Лиманський), що вмер 1891 р., звівний у нас як автор не многих, але замітних і змістом і формою поезій, що друкували ся в давній „Правді“, „Сьвіті“, „Ділі“, а особливо в „Зорі“ вже по його смерті. Се один із тих наших літературних діячів, котрим теперішнє положенє української справи і укр. слова в Росії хоч і не вистудило серця і не витрутило пера з руки, та про те відібрало можливість дати свою працю на користь загалови і дізнавати собі від того загалу чи осуду чи заохоти до дальшої праці. Як Руданський, працював і Мова на ниві українського слова потай, публікував за життя дуже мало, не бажаючи, видно, друкуватись за границею, а не знаходячи собі ласки у російської цензури, до котрої кілька разів подавав свої українські писання, та все без щастя. Тільки по його смерті українська публіка дізнала ся про досить показну літературну спадщину сего писателя (див. „Зоря“, 1892, стор. 199). На жаль тодішні обіцянки, що свояки й знайомі приступлять до опублікування сеї спадщини, доси не сповнені. До Галичини прислано, здасть ся, тільки збірку поезій, переписану ріжними, декуди дуже нетямущими руками, п. з. „Проліски, віршовані твори Вас. Сем. Лиманського з 1863 по 1888 рік“ і драму „Старе гніздо і молоді птахи“. Із „Пролісків“ опублікував більшу частину поменших творів В. Лукич у „Зорі“, розумієть ся, крім тих, що були друковані вже давнійше. Ось зміст сеї збірки:

1. Слово до громади, писане невідомо ким.
2. Троїсте кохання, пісні про кохання, зраду та зваду, поема написана у-перве в Харкові 1863 р., та перероблена, як дізнаємося з авторової замітки, в 1878 р.
3. Ткачиха, поема, з датою: Люботин, харк. губ. 1866 р., та пізнійше також перероблена.
4. Переклади з „Слова о полку Игоря“ (пять розділів, починаючи з „Тужби Ярославни“), з датою: Харків 1866—1867. (Друковано в „Зорі“ 1893 р.).
4. Самотні пісні і думи, цикль дрібніших ліричних творів. Тут є:
 - а) На прощання з Україною („Ой вийду я в чисте поле, на могилі стану“), з датою 1869 р.;
 - б) „Під стріхою убогою живе дівка красна“ (чотири куплети, без дати; друковано з датою 1868 р. з пропуском двох остатніх рядків у Луні, ч. I, Київ, 1881, стор. 55);
 - в) Три деревини (без дати, друковано в „Сьвітї“ 1882 р.);
 - г) Козачий кістяк (з р. 1875, друковано тоді-ж у „Правді“);
 - д) „Буря виє, вітер свище“ (з р. 1876, друк. в „Сьвітї“);
 - е) „Не пустуй, моя голубко“ (з р. 1876);
 - ж) Думи засланця (з р. 1865 і 1877, друк. в „Зорі“ 1896 р.);
 - з) На Дніпрі, частина великої поеми „Дніпрянські думи“, про котру говорить впорядчик рукопису: „Твір зістав ся невиправленим ні що до змісту, ні що до форми. Ганьба шляхетсько-польської і деспотично-московської державности, докори на обидва боки за історичні кривди і протести проти польської і московської зажерливости на духову самостайність українського народу, все те зробило сей твір зовсім негодним до друку як по сей, так і по той бік (?) кордону і через те знеохотило до належної виправки віршу.“
 - и) На балї (без дати, друковано в „Зорі“ 1894 р.);
 - і) На прогулянці (з датою: Єйск, 1880 р., друковано в „Зорі“ 1896 р.);
 - к) Під хатою (Єйск, 1878—89 р.);
 - л) На провесні (з датою 1882—90 р.);
 - м) В роковини смерті Т. Шевченка (з д. 26 февр. 1884 р., друковано в „Зорі“ 1895 р. і „Дѣлѣ“ 1886 р.);

- н) Заповіт засланця (Катеринодар, 1890 р., друковано в „Зорі“ 1893 р.);
- о) Гук до товариства молодечого віку (Катеринодар, 1886—90 р., друковано в „Зорі“ 1895 р.);
- п) До земляків роботяг (Усть-Лаба, 1873 р.);
- р) М. П. Старицькому (Єйск, 1882 р., друк. в „Зорі“ 1892 р.);
- с) Ол. Як. Кониському на 25-літній ювілей літературної діяльності його (Єйск, 1885 р., друк. в „Зорі“ 1891 р.);
- т) До Ол. Пч. (Катеринодар, 1886 р.);
- 5. Твори соціально побутового змісту. Сюди мала ввійти поема „Ткачиха“, подана в збірці на другім місці і далі „На степи, пісні про долю переселенців“, з датою: Єйск, 1883 р.
- 6. Надколисна пісня, написана в липні 1883 р.
- 7. „Гарно співаєш ти, люба дівчино“ (без дати). Два перші куплети цієї пісні були надруковані в „Зорі“ 1895 р. п. з. „Домашній співак“; пісня має 4 купл.
- 8. „Ой не плач, не плач, дівчино“ (без дати).
- 9. „Ой чия то панночка співає“ (без дати).
- 10. До альбому Хр. Д. А. (без дати).
- 11. Переклади з Лермонтова (Ой виходжу у ночі я на дорогу, Скелюган і хмара, Гірські верховини, Мов би надгрібник занедбаний).

Ось і вся поетична спадщина Лиманського, уміщена у збірочці „Проліски“. Ті твори не однакової вартости, та всі вони свідчать про не аби-який талант, визначають ся нераз свіжими малюнками схопленими з життя, і смілою думкою, котра иноді навіть заглушує голос чуття і творчої фантазії. Пок. Мова довгі літа займав ся складанем українського словника, — от тим то і в його віршах нераз видно любителя народніх диалектів, стрічають ся неологізми та силувані звороти. Віршова форма дасть ся йому не легко і він звичайно довго та вперто мусів бороти ся з нею, перероблюючи та виправляючи свої твори по кілька разів. Друкуючи сим разом поемку „На степи“ ми висловлюємо бажанє, щоб як найшвидше видано всю збірку віршів В. Мови окремою книжкою. — *Ів. Фр.*

I. На степи.

(Пісні про долю переселенців).

I.

Темна ніч стоїть на дворі
 І свистить-мете куря;
 У кутку в холодній хаті
 В купку збилась дівторя.
 Засмутившись, хирна мати
 Над колискою влягла,
 У думках, в скорботі батько
 Сидить мовчки край стола;
 І тремтять померзлі діти,
 Аж зубами цокотять...
 „Мамо, дюдя! Мамо, дюдя!“
 Невгамовно белькотять.
 „Отже слухай лишень, жінко! —
 Зведе хмурий батько річ —
 В хаті можна й задубіти,
 Затопити-б треба піч..“
 Але жінка мов завмерла,
 Не сказала ні слівця,
 А голодні діти скиглять
 І до неньки й до вітця:
 „Мамо, папи! Тату, папи!“
 Кажуть бідні дріжачі.
 „Дай їм, жінко, хоч шматочок,
 Хоч сухар їм розмочі!“ —
 Проказав несміло батько
 Тай зімкнув ізнов уста,
 Але жінка й не рухнулась,
 Тільки сльози все ковта.
 „Дай-бо, жінко! Жінко, чуєш?
 Чого небудь пошукай!“ —
 І в відказ згукнула жінка:
 „Ох, хоч серця не вражай!
 Лихо тяжке, чоловіче!
 Се доходе нам кінець:
 Вже нема ні крихти хліба,
 Ні цурпалочка дрівець...

Смерть нам в вічі зазирає!
 Коли зможеш, то ратуй,
 А не сила, то мовчи вже,
 Та хоч дарма не дратуй!“
 І бліда, скорботна мати
 Від колиски підвелась,
 Затулила ся руками
 Тай сльозами залилась.
 Плаче жінка, плачуть діти,
 Чоловіка жах бере,
 Сльози в горлі його душать,
 Дух ізпер ся, серце мре...
 Але ось він трохи згодом
 Із ослона ізірвавсь
 І за шапку беручи ся,
 До родини обіззавсь:
 „Цитьте, діти, не скигліте!
 Цить і ти, стара, терпи!
 Ось повернеть ся на весну,
 То потягнем на степи...
 Там далеко за Кубаню,
 В Чорноморських козаків
 Є багацько ще гулящих,
 Неосажених степів.
 Там степи ще непочаті,
 Не торкав їх з віку плуг;
 Там ліси — один безкрай
 Непорушений ще луг!
 Онтуди потягнем, жінко,
 Онтуди ми втечемо,
 А тутешній ґрунт нікчемний,
 Хату драну продамо.
 Хай їй грець, сій житті клятій
 З обнищенням до щирця,
 З відробітками без краю
 І з безхліб'ям без кінця!
 Хай їм грець, сим боргуванням,
 І сим жмикрутам панам,

І Жидам, сим живолупам,
 Сим гнобителям, катам!
 Так то, жінко! Так то, діти!
 Ось мій буде рішинець:
 Втечемо звідсіль далеко,
 Де сьвітам нудним кінець!
 Там у дивнім, вільнім краї
 Всі ми сили зберемо,
 Цілині сьвятій, відвічний
 Пильно праці додамо.
 І Господь нам допоможе:
 Дасть на хлібі нам дорід,
 Дасть на овочі достаток,
 На худобі-ж — добрий плід!
 Там простора, сьвітла хата
 Нас від хуги захова,
 Миготіти-ме багаттям
 Піч веселая, нова.
 Буде в нас постіль мягкая,
 Скрізь одежа на кілках,
 Серед столу — хліб як сонце,
 В хаті — страв горячих пах...
 Аго-гов, бадьорній, діти!
 Аго-гов, храбруй, стара!
 Ще нам доля ледащиця
 Засьпіває і загра!*

II.

Але ось уже й відліга:
 Сніг потанув, скресла крига,
 Капотить із стріх вода!
 Господар візок лаштує,
 Все манаття уклада.
 Дітворá півгола й боса
 Йому дрібязок ізносе,
 Веселенька і прудка...
 Діти, діти, дітнята,
 Нерозумні пташенята,
 Що то далі вас чека?...
 І потяг візок скрипучий,
 Дітвору й добро веаучи;
 Батько й мати пішки йдуть;
 Їх скорбота обгорнула,
 У думках вони пірнули —
 Як то діток довезуть?

Що їх дощ холодний мочить,
 Що тремтять вони, дригочуть,
 Що їм їжа — сухарі...
 Гей, бадьортесь, роботяги!
 Набирайтесь добре зваги,
 Нещасливі бідарі!
 Довга буде путь-дорога!
 Ваші засоби убогі
 Вона швидко відбере;
 Доведеть ся хліба шмата
 Під віконню попрохати,
 Дехто й з голоду помре!

III.

Ген далеко серед шляху
 Мріють наші бідолахи;
 В тягарах худенька шкапа,
 Вже на силах підупала,
 По шляху зусильно чала
 І руша візок помалу.
 День і ніч візок рушає,
 Малих діток колисає,
 Мов верблюд їздця в пустині;
 Господар же й господиня
 За візком ідуть, сердеки...
 І зайшли-ж уже далеко!
 День і ніч ідуть сіроми
 Без жалів і без утоми,
 Бо надію в серці мають —
 На нові ґрунти вповають.
 Вони йдуть і все міркують,
 Про степи, ліси хмрюють...
 Там, далеко від півночі,
 В непочатім дикім краї,
 Де Кубань степами грає
 Й береги глинисті точе,
 Там простора і прибрата
 Уадриваєть ся їм хата;
 Навкруги — лани просторі,
 Гург худоби на оборі,
 Хліба повнії засіки —
 Слава Господу на віки!
 Там дітва вже не голосить,
 Їй угідя — їсти досить!
 Вже не гола і не боса,
 Аніже простоволоса,

І в гучній, веселій зграї
По двору утішно грає...
Так химерують бідолахи
І ті химері — їм розвага,
А приваблива надія
І годувє їх, і гріє...

IV.

Гей злиденні роботяги,
Необачний блудяги!
Занежайте ваші мрії,
Киньте гарні ті надії,
Що так душу вашу надяють, —
Вони швидко вас ізрадяють.
Ті ґрунти, що вам бажались
І в думках вам уадрівались,
Ті стени, ліси безкраї —
Вже давно другим дістались,
Їх для вас тепер немає!
Вже давно їх розібрали...
Розібрали — генерали!
Тії саме генерали,
Що в кріпацтві вас держали,
За ґрунти з вас викуп брали!
Бо вони-ж таки й труждались:
За „отечество“ стражались,
В бенкетарстві знемощались,
По писарнях працювали,
На картярство утрачались!
Все служили, працювали,
Царським скарбом поживлялись,
І в чини великі вбились,
І до пенсій дослужились!
Ще й степами поділились!
Поділили ся лісами,
Поділили ся луками
І усім заволоділи,
Що в Черкес відвоювали!

Розібрали, розібрали
Гарні землі генерали!
Всі до щенту розібрали,
Вже й купцям попродавали!
Вже купцям попродавали,

Й силу грошей відібрали,
Та уже й помарнували!
Вже і знов земель бажують
На новії зазирають —
На ухвимські, на уральські,
На ташкенські, на байкальські,
На сибірські і бухарські,
На киргизські і татарські!

Розібрали, розібрали
Пишні землі генерали,
І для тих нема там міста,
Що не мають чого їсти;
І тепер там ніде стати
Тим, що хочуть працювати;
І тепер там ніде жити
Тим, що мусять хліб робити!

V.

Але наші бідарі
Ще про жак ґрунтів не знають
І все дальш і дальш рушають.
І малії, і старі
Вже на силах підупали,
З хліба вибились, захляли...
На дітях мертвецька твар:
Їх роса холодна мочє,
Пилюга їм сліпить очі,
Їх печє південний сквар!
Їм ні їжі, ні спочину,
Їх корчії трясє що днини,
В їх життя вже — на горіль!
Батько й мати стогнуть з лиха —
Стогнуть мовчки, плачуть тихо —
Притискають в серці біль.
Ось над Доном вони стали
Й немовлятку поховали;
Як до Еї*) дотяглись,
Знов їм смерть хлопя вхопила;
Край Чолбас дочку зарили...
Трьох дітей уже збулись,
Із двома тільки zostались,
І у путь ізнов побрались,
За Кубань перевезлись...

*) Ея, Чолбаси, Кубань — ріки на дорозі переселенців.

VI.

Гей, степи, поля широкі!
 Гей безмірні пустирі!
 Привитають вас труженні
 Хлібороби-бідарі!
 Привитають, оглядають,
 Вибирають, де-б то стать,
 Де-б землі останні сили
 За той хліб сьвятий віддять.
 Але дарма дух радіє
 Й груди хворі роздима.
 Там їм вільної містини
 Вже і клаптика нема!
 Скрізь, куди не кинуть оком,
 Скрізь привлащені ґрунти:
 Там останки піль черкеських,
 Там козацькїї юрті,
 Там державства генеральські —
 Сила степу, лісу й від —
 І пустують вони марно,
 Омина їх людський рід —
 Омина, не мавши кошту,
 Боячись орандарів,
 Що визискують бідоту,
 Душать темних злидарів.
 Деж їм стать? куди поткнутись?
 Де ще зайві місця?
 Там, де багнища та плавні
 Розлягли ся без кінця!
 Там, де гори в голих скелях
 Досягають божих хмар,
 Там, де з віку в вік сябрують
 Вогкість баги і лютий сквар;
 Де гуля свинота дика,
 Де панує хижий звір,
 Де корчїй, лиха хвороба,
 Душе рід людський на вмір.

VII.

Проминуло скварне літо,
 Осїнь хмарить почала;
 Господар в вогкій землянці
 Сидить мовчки край стола.
 І панує в хаті тиша,
 Тиша мертва навкруги,

Голосу дітей не чути —
 Всї померли, до ноги!
 Тільки долі під козухом
 Стогне жінка та дріжить —
 Вже давно безщасна мати
 В корчїї лихім лежить!
 Господар же й не рухнеть ся —
 Мов завмер і скамянїв...
 Чи він спить? чи думку дума?
 Чи з журби цілком замлів?
 Ні, не спить він сном природним,
 Не в живі думки втопивсь,
 Він в себе самого внуївсь,
 Йому в здрячку сон приснивсь.
 Йому вздрілась Україна,
 Явма вбачивсь рідний край,
 Хата драна, дітки любі —
 Лихо й щастя, пекло й рай.
 Ось він — парубок веселий,
 Ще він лиха не зазнав;
 Під гілястою вербою
 Свою любку він обняв...
 Скільки щастя, скільки втіхи,
 Скільки ясних, любих мрій!
 Скільки в будущині манить
 Гарних, радісних надій!
 Ось він знов уже жонатий;
 Хата вбога — та своя;
 Праця тяжка, їсти на́малъ,
 Але дух іще буя;
 Іще гарнії години:
 Ясне сьвято, ситність стрів,
 Любі пестощі жіночі,
 Відпочин від скрутих справ.
 Ось ізнов він — уже батько,
 Народив ся йому син...
 Всї клопоти, скрути, злидні,
 Все забув він в день родин.
 В гору дух йому підняв ся,
 Радість в серці йому гра;
 Він гостей частує щиро,
 Жичить синові добра...
 Ось ізнов йому манячить
 Низка иньших вже картин:
 Скрутні часи, боргування,
 Нещадущий Жидовин:

Відробітки, жак худоби,
 Тяганина, бійка, глум,
 Нарікання й сльози жінки,
 Плач дитячий, злидні, сум...
 Ось картина ще страшнійша,
 Серце з ляку завмира:
 У кутку в холодній хаті
 В купку збилась дівтора:
 „Мамо, дюдя! Тату, дюдя!“
 Кажуть дітки дріжачи;
 „Мамо, напй! їсти хочем!...“
 Кажуть знову скиглячі.
 А тут засобам убогим
 Вже цілком прийшов кінець,
 Вже нема ні крихти хліба,
 Ні курчалочка дрівець!
 Та нема і ніде взяти,
 Хоч гукай, хоч вовком вий!
 Нічим діток ратувати,
 Хоч об стіну лобом бий!...
 Ось нарешті, мов би снище,
 Йому вздрілась довга путь:

Холод, голод, спека люта,
 Знемоцілі дітки мруть...
 І скорботного бездольця
 Невимовний жах бере,
 І волося в гору лізе,
 Розум тьмить ся, серце мре...
 Гей, злидений роботяго,
 Тільки дарма ти страждав!
 Для дітей всю міць поклав ти,
 Їм життя цілком віддав;
 Задля їх із родовища
 Ти у путь важку пустивсь,
 Дні і ночі пішки плентавсь,
 І тепер усіх рішивсь!
 Помилив ся на рахунках
 І на доленьку лиху,
 Розгубив їх одинцями
 Ти на довгому шляху!
 І тепер про людське щастя
 Ти на вік покинь думки —
 Забирай убогі клунки
 Та ставай у батраки!

Єйск, 1883-го року.

II. На провесні.

Знову весна розгостилась,
 Знову вже тануть сніги,
 Знов ручаї у ярі покотились,
 Знов пучнявіють луги.

Знов і в душі розбудились
 Теплі чутоби гуртом.
 Знов вона вся розтопилась
 Щастям, любовю, добром.

Тільки в тих чистих чутобах
 Чуєть ся й болізнний сум,
 З серця встає, мов із гробу,
 Низка притіснених дум.

Всім бо весняна година
 Щастя і втіхи приводе,
 Тільки не має утіхи Вкраїні,
 Їй і весною негода.

Р. 1882—90.

